

Koeien en Kansen

leerde mineralen managen

Managementinstrumenten als BEX en KringloopWijzer. De melkveehouderij zou ze nooit hebben gehad zonder Koeien en Kansen. Het project bestaat nu 25 jaar. Het idee om veehouders, onderzoekers en adviseurs samen te brengen bleek vruchtbaar en bruikbaar voor nieuwe uitdagingen.

TEKST WICHERT KOOPMAN

Het was 25 jaar geleden een vernieuwend idee: breng leergierige melkveehouders, adviseurs en onderzoekers samen, stel ambitieuze doelen en ga met elkaar in de praktijk uittesten hoe je deze doelen kunt halen. We schrijven het jaar 1999, het mineralenaangiftesysteem Minas was net ingevoerd, strenge eindnormen lagen in het vooruitzicht en de sector was in rep en roer. Dit mineralenbeleid zou volgens sommige pessimisten het failliet van de melkveehouderijsector inluiden ...

Proefbedrijf De Marke, dat al een jaar of acht bestond, had laten zien dat het mogelijk was om mineralenverliezen fors te beperken zonder dat de productie onderuitging. Zelfs op droge zandgrond. 'Maar het onderzoek op De Marke stond volgens critici te ver af van de praktijk', vertelt Michel de Haan. 'Daarom bedacht het team achter het proefbedrijf een project waarin veehouders, adviseurs en onderzoekers samen zouden gaan verkennen wat in de praktijk mogelijk was.' De Haan is onderzoeker bij Wageningen Livestock Research en sinds 2009 projectleider van Koeien en Kansen. De eerste jaren werd het project alleen door de overheid gefinancierd. Een aantal jaren later sloot ook de sector aan via het Productschap Zuivel. Nu zijn ZuivelNL en ministerie van LNV belangrijke financiers.

Koeien en Kansen kreeg met Carel de Vries, die tot dan bedrijfsleider was op De Marke, een gedreven eerste project-

leider en maakte, mede dankzij een gedegen communicatiestrategie, een vliegende start.

Zoeken buiten gebaande paden

De Haan ziet drie factoren die het succes van Koeien en Kansen verklaren. 'In de eerste plaats zijn dat de deelnemende veehouders. Het zijn allemaal vakmensen en ondernemers die kritisch maar positief betrokken zijn en buiten de gebaande paden durven zoeken. Daarnaast is in het project altijd gewerkt met duidelijke en ambitieuze doelen, waardoor iedereen werd uitgedaagd om te experimenteren. En ook de opzet om veehouders, adviseurs en onderzoekers met respect voor elkaars expertise samen te brengen is vruchtbaar gebleken', constateert de projectleider. Hij ziet elementen uit de Koeien en Kansen-aanpak nu dan ook terugkomen in andere onderzoeks- en demonstratieprojecten.

Het was bij de opzet geen doel, maar Koeien en Kansen ontwikkelde zich ook tot leerschool voor beleidsmedewerkers van de betrokken ministeries. 'Nieuwe mensen kregen via het project inzicht in de praktijk van de melkveehouderij', legt De Haan uit. 'Menig ambtenaar liep stage op een Koeien en Kansen-bedrijf en een voormalig minister van Landbouw nodigde een kritische deelnemer zelfs uit om een paar weken te komen werken op het ministerie.'

De sector was aanvankelijk niet onverdeeld enthousiast over

Michel de Haan, projectleider van Koeien en Kansen:

'Koeien en Kansen-boeren lieten zien dat lage mineralenverliezen samen kunnen gaan met bovengemiddelde bedrijfseconomische resultaten'

Melkveehouder Johan Dekker **vulde tassen met kennis**

Eigenlijk kwam de oproep voor deelnemers aan Koeien en Kansen voor Johan Dekker uit Zeewolde te vroeg. 'We waren net gestart op een nieuwe locatie en druk met de opbouw van het bedrijf', vertelt hij. De jonge melkveehouder besloot niet te reageren. 'Tot we wer-

den gebeld door de projectleider. Ze misten nog een polderbedrijf.' 'Minas was net ingevoerd en het jaar dat we moesten voldoen aan de eindnormen lag nog ver weg', herinnert Dekker zich. 'Ik realiseerde me dat Koeien en Kansen ons de kans bood om begeleid te experimenteren.' Bij de start van het project molk Dekker op 48 hectare land zo'n honderd koeien met een productie van circa 8000 kg melk. Inmiddels zijn dat er tweehonderd met een melkproductie van rond de 9600 kg. In oppervlakte is het polderbedrijf niet gegroeid. In mineralen efficiëntie des te meer. 'Terugrekenend haalden we in de beginjaren circa 10 ton droge stof gras van een hectare. Nu is de opbrengst,

met een veel lagere stikstofbemesting, 14 tot 16 ton droge stof per hectare. En met ongeveer dezelfde hoeveelheid krachtvoer per koe produceren de dieren nu ruim 1500 kilo meer melk', geeft Dekker aan. Aan de contacten met onderzoekers, adviseurs, beleidsmakers en collega-melkveehouders hield de Koeien en Kansen-deelnemer waardevolle kennis en kennissen over. En door discussies met buitenlandse collega's verbreedde hij zijn horizon. Bij de startbijeenkomst nam Dekker een boodschappentas mee en vertelde dat hij deze wilde vullen met kennis over duurzaam boeren. De tas heeft hij nog. Maar de onderzoeksrapporten over zijn bedrijf, passen er al lang niet meer in.

het nieuwe project. 'Als voorlopers de grenzen opzoeken, moeten we dat straks allemaal en komt ons verdienmodel onder druk te staan', redeneerden kritische melkveehouders. 'Economie is daarom altijd een belangrijk onderdeel geweest van het project', reageert De Haan. 'De Koeien en Kansen-boeren lieten zien dat het mogelijk is om mineralenverliezen vergaand te beperken en tegelijkertijd financieel goed te presteren. Door de jaren heen hebben de deelnemers altijd bovengemiddelde bedrijfseconomische cijfers gerealiseerd en de bedrijven zijn zich blijven ontwikkelen', constateert hij.

Toepassingen voor brede praktijk

Binnen Koeien en Kansen werden instrumenten ontwikkeld die later breed in de praktijk konden worden toegepast, zoals de ExcretieWijzer voor berekening van de BEX. Ook de basis van de KringloopWijzer werd in Koeien en Kansen gelegd. Daarbij leverde het project de onderbouwing voor pilots met bedrijfseigen fosfaatbemesting (BEP), bedrijfseigen stikstofbemesting (BEN) en bedrijfseigen stikstofbemesting uit dierlijke mest (BES). Ook wordt er een BedrijfsWaterWijzer ontwikkeld, een instrument dat nog beperkt wordt toegepast, maar een belangrijke bijdrage kan leveren aan verbetering van de kwaliteit van grond- en oppervlaktewater. Daarnaast zijn op de Koeien en Kansen-bedrijven ideeën uitgewerkt waar veel veehouders nu gebruik van maken, zoals

het inzaaien van een vanggewas na mais en het achterwege laten van drijfmest en kunstmeststikstof bij de teelt van mais op gescheurd grasland.

Overigens zijn in de loop van de 25-jarige geschiedenis van Koeien en Kansen steeds nieuwe thema's toegevoegd. Zo is in de afgelopen jaren vooral aandacht besteed aan verlaging van de emissies van ammoniak en broeikasgassen. En de ontwikkeling van biodiversiteit krijgt steeds meer aandacht.

Koeien en Kansen gaf Brussel vertrouwen

De betekenis van het project Koeien en Kansen voor de melkveehouderijsector is in de afgelopen 25 jaar groot geweest. 'Zonder Koeien en Kansen had Nederland nooit een derogatie op de Nitraatrichtlijn gekregen', stelt Frans Aarts. Voor zijn pensionering werkte hij als onderzoeker bij Wageningen UR en ontwikkelde zich tot autoriteit op het gebied van kringlopen in de melkveehouderij. Zo was Aarts het wetenschappelijk geweten achter De Marke en een van de geestelijken vaders van het project Koeien en Kansen. 'De kracht van Koeien en Kansen was dat we niet zomaar wat probeerden. We maakten vooraf wetenschappelijke analyses van de kringlopen en berekenden hoe we deze verder konden sluiten. Op de bedrijven werd getest in hoeverre onze theorie werkte in de praktijk', legt Aarts uit. 'Deze aanpak had de steun van de belangenbehartiging en later haakten ook grote bedrijven in de

Adviseur Barend Meerkerk **leerde denken uit comfortzone**

Barend Meerkerk was nog maar enkele jaren in dienst bij DLV toen zijn teamleider hem vertelde dat hij benaderd was om een bedrijfsadviseur aan te dragen voor een nieuw landelijk project. De initiatiefnemers wilden met boeren en onderzoekers bedrijfsintegraal gaan zoeken naar oplossingen om mineralen verliezen vergaand te beperken. Of het niks voor hem was ... 'Ik ben mijn teamleider nog

dankbaar dat ik deze kans kreeg', vertelt Meerkerk 25 jaar later. 'Er werd ook in die tijd vaak gesproken over wat er allemaal niet kon. In Koeien en Kansen probeerden we juist uit te vinden wat wel kon. Die benadering sprak me als adviseur erg aan', herinnert hij zich. In Koeien en Kansen-boer van het eerste uur Kees van Wijk uit Waardenburg – inmiddels opgevolgd door zijn zoon Kees Jan – trof Meerkerk tot zijn plezier een melkveehouder die standaard adviezen niet zomaar slikte voor zoete koek. En de voeradviseur van het bedrijf was ook niet bang om nieuwe dingen te proberen. 'Zo durfden we het aan om het eiwitniveau in het rantsoen flink te verlagen. Daardoor konden we in relatief korte tijd grote stappen zetten in verbetering van de stikstofbenutting', herinnert hij zich. 'De doelen in het project waren zo ambitieus dat we deze

nooit zouden halen met kleine stapjes binnen de vertrouwde kaders. Ook ik als bedrijfsadviseur werd uitgedaagd om buiten mijn comfortzone te denken. Dat was spannend, maar leverde heel nieuwe inzichten op', zegt de adviseur van het eerste uur terugblikkend. De contacten met de deelnemende veehouders, collega-adviseurs, onderzoekers en beleidsmakers leverden Meerkerk naast kennis ook een netwerk op. Hiervan profiteert hij nog dagelijks als eigenaar en projectleider van PPP-Agro Advies. 'Als bedrijfsadviseur werk je vooral in je eigen regio. Omdat Koeien en Kansen een landelijk integraal project is, ben ik in contact gekomen met onderzoekers, collega's en veehouders in het hele land. Daardoor kreeg ik ook zicht op wat er speelde in andere gebieden. En ook dat neem ik nu nog dagelijks mee in mijn werk.'

periferie, provincies en waterschappen aan. Samen met de goede naam van de Wageningen Universiteit voor de wetenschappelijke borging gaf deze aanpak de Europese Commissie vertrouwen. Brussel zag dat we in Nederland serieus werk wilden maken van het halen van de doelen van de Nitraatrichtlijn en de Kaderrichtlijn Water.'

Op basis van dit vertrouwen werd Nederland een derogatie gegund die meerdere keren werd verlengd. 'We hebben altijd geweten dat ons de derogatie was verleend op basis van vertrouwen. En dat we hard moesten blijven werken om dat vertrouwen te behouden', analyseert Aarts de aanloop naar het absolute dieptepunt in de 25-jarige geschiedenis van Koeien en Kansen: het verlies van de derogatie in 2022. 'Volkomen onnodig, maar begrijpelijk', classificeert hij het besluit van de Europese Commissie. 'Het is de Nederlandse melkveehouderij onvoldoende gelukt om Brussel het vertrouwen te geven dat serieus werk wordt gemaakt van verbetering van de waterkwaliteit tot het niveau en in een tempo waartoe we verplicht zijn. De derogatieafspraken werden onvoldoende nagekomen.'

Verlies van de derogatie voelde voor de veehouders, advi-

seurs, onderzoekers en projectleiding als een grote frustratie. De inzet om met elkaar kennis te ontwikkelen op het gebied van mineralenmanagement leek voor niets te zijn geweest ...

Aanpak blijft actueel

Toch is het gelukt om de ruggen te rechte en de schouders te zetten onder een financieringsaanvraag voor nog eens vier jaar Koeien en Kansen. 'De Koeien en Kansen-aanpak blijft toepasbaar op nieuwe uitdagingen voor de melkveehouderij', constateert projectleider De Haan. 'Daarbij willen sector en overheid naar beleid dat gebaseerd is op doelsturing en een afrekenbare stoffenbalans. Hiermee is in Koeien en Kansen veel kennis en ervaring opgebouwd, die nu heel goed van pas kan komen. En als Nederland aanspraak wil maken op een nieuwe vorm van derogatie, zal deze goed onderbouwd moeten worden, bijvoorbeeld met cijfers van de Koeien en Kansen-bedrijven.'

Nee, uitgespeeld is de rol van het 25-jarige project volgens De Haan nog lang niet. 'Als Koeien en Kansen blijft aansluiten bij thema's die de toekomst van de melkveehouderij bepalen, kan het project nog jaren vooruit.'

Frans Aarts, wetenschappelijk geweten achter Koeien en Kansen: **'Zonder Koeien en Kansen had Nederland nooit een derogatie op de Nitraatrichtlijn gekregen'**

